

Daniel Pastirčák: Zaskočený večnosťou

Rozhovory s Michalom Oláhom a s predhovorom Tomáša Halíka

Fotografie Boris Németh

Obsah

9	Predhovor Tomáša Halíka
10	Úvod
12	I Možnosť Boha som zavrhol ako nevedeckú. Odmietol som ho však v prvom rade v mene slobody
30	II Od dobrodružstva s pastierkou na lazoch musel uplynúť ešte rok
42	III Práve tam pri pive sme založili michalovské koordinačné centrum VPN
52	IV Niekedy rozmýšľam nad tým, čo v našich deťoch spôsobilo tú váhavosť
68	V Náš vzťah však hneď na začiatku prešiel ťažkou skúškou. Prepukla u mňa úzkostná neuróza
82	VI Chceme stavať mosty: spájať svet skeptického rozumu so svetom nádeje
98	VII Mlčanie kostolov počas pandémie nás vracia k zabudnutému prameňu
122	VIII Len trpiaci Boh nám môže naozaj pomáhať

- 140 IX S tým večným v Kočnerovi by som sa chcel stretnúť
- 154 X Konzervatívce alebo liberál?
- 172 XI Cirkev, ktorá stavila všetko na progresívny princíp,
je ako auto, ktoré má iba plyn
- 188 XII Tak chápem Františkov prístup. Registrované
partnerstvá áno, zmena definície manželstva ako
zväzku muža a ženy nie

Odmietanie Boha nie je nikdy prehnané, ak za ním stojí čistá starosť o pravdu. Kristus je rád, ak pred ním dáme prednosť pravde, lebo prv, než bol Kristom, bol pravdou. Ak sa od neho odvrátíme, aby sme išli za pravdou, nebude trvať dlho a padneme mu do náruče.

Simone Weilová

Predhovor

Často když naslouchám nějaké přednášce nebo kázání, nebo čtu knihu určitého autora, kladu si otázku po životním kontextu jeho názorů. Z jakých zkušeností se asi rodily jeho myšlenky a životní postoje?

To je jeden z důvodů, proč jsem knihu rozhovorů s Danielem Pastirčákem, výrazným představitelem soudobého slovenského křesťanství, přečetl s dychtivým zájmem. A nebyl jsem ani v nejmenším zklamán. Kniha je psaná skvěle, čtivě a potavě. Pastirčák s imponující upřímností líčí svůj příběh, který zrcadlí nejen jeho duchovní a osobnostní vývoj, nýbrž zajímavě zrcadlí i kus moderních slovenských dějin.

Na vyprávění o životní cestě pak navazuje sonda do autorových myšlenek o současných problémech církve i společnosti. Mnohé jsou jistě kontroverzní, Daniel netouží po všeobecném potlesku a neskrývá se do diplomaticky opatrnické řeči zbožných frází, kterou tak dobře známe v církevním prostředí. Avšak právě poté, co jsme vyslechli jeho „životní zpověď“, můžeme jeho názorům a postojům lépe a hlouběji porozumět. Neříká nám něco, co vyčetl z knih a nyní pouze reprodukuje. Sděluje nám poselství, k němuž dospěl v často drsné konfrontaci s životní realitou.

Je velice vhodné, že kniha má podobu rozhovoru. Čtenář brzy pocítí, že i on sám je přizván a vtažen do tohoto rozhovoru. Knihy tohoto typu jsou opravdu cenné, je třeba je číst a přemýšlet nad nimi.

Tomáš Halík

Úvod

Po prvom rozhovore s kazateľom Danielom Pastirčákom ma neskoro v noci zobudil intenzívny pocit hlbokého duchovného zážitku. Silná vnútorná ozvena vyvierala kdesi z hĺbky môjho vnútra a podobala sa tej, akú cítime pri dotyku čohosi nadpozemského. Obdobný pocit mávajú ľudia po psychoterapeutickom zážitku či vyznaní hriechov počas spovede, v ktorej pri hľadaní pravdy zatiahli na hĺbinu. Až ráno sa mi polnočný zážitok spojil s farárom Pastirčákom. Oživil vo mne túžbu po úprimnom hľadaní pravdy bez príťažky mŕtvych zvykov, náboženských stereotypov a nefunkčných tradícií. Pastirčák má zvláštnu schopnosť. Dokáže vám ponúknuť tajomstvá Božej prítomnosti bez moralizovania, príkazov, zákazov či vnučovania dogiem s plným rešpektovaním vašej osobnej slobody a integrity. Viac ako formálnu vieru hľadá vo vás lásku k pravde. Radšej, akoby ste mali byť povrchným kresťanom, bude trvať na tom, aby z vás bol úprimný ateista. V dvanástich rozhovoroch odhalíte osobný príbeh najznámejšieho slovenského ekumenického kazateľa počas jeho neraz trnistej cesty životom. Postupne odkryvame, ako mladý zarytý ateista rozmýšľajúci o samovražde zostal zaskočený večnosťou vďaka láske k mladej pastierke. Táto skúsenosť zasadila smrteľnú ranu jeho materialistickému pohľadu na svet. Po tom, ako bol vyhodенý zo strednej školy a bezúspešne sa pokúšal dostať na štúdium maľby na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave, počúvol radu priateľa a dal si prihlášku na teológiu. Niekde tam sa začal príbeh „slovenského Tomáša Halíka“, človeka spájajúceho kresťanov všetkých denominácií s agnostikmi a ateistami. V prvej polovici knihy Pastirčák opisuje svoje

politické pôsobenie vo VPN po rozpade totalitného režimu, prepuknutie psychických ťažkostí, s ktorými mu pomáhala vyrovnáť sa manželka Jarmila, prežívanie úzkosti z neúspešného odovzdania viery svojim deťom a hľadanie svojho nástupcu ekumenického kazateľa v jeho povestnej Kaplnke, kde sa už roky stretávajú ľudia všetkých náboženských denominácií s otvoreným srdcom. Po odhalení svojho vnútra a ľudskej stránky vás v druhej polovici textu vovedie do tajomstiev Božej prítomnosti nielen v čase pandémie a pohľadu na svet predstavovaný Mariánom Kočnerom. Komentuje večný súboj konzervatívcov a liberálov, riziká progresívneho pohľadu v cirkvi, odpovie na otázku, prečo nechodí na žiadne pochody, zamyslí sa nad vzťahom pápeža Františka k menšinovým sexuálnym komunitám a vovedie nás do tajomnej teológie lásky.

Veď si ju prečítajte...

Michal Oláh

**Možnosť Boha som zavrhol ako
nevedeckú. Odmietol som ho však
v prvom rade v mene slobody**

Na východe ste žili od narodenia v roku 1959 do roku 1977, keď vás vyhodili zo strednej umeleckej školy za zorganizovanie „protištátnej“ výstavy alternatívneho umenia. Bolo to zároveň obdobie, keď ste zavrhli kresťanstvo a uvažovali ste o samovražde ako najlepšom východisku z absurdity života.

Študoval som na umeleckej priemyslovke v Košiciach. V porovnaní s bratislavskou bola košická ŠUP-ka omnoho viac poznačená tlakom komunistickej ideológie. Jej vtedajším riaditeľom bol chemický inžinier, s umením nemal nič spoločné. Bol to územčistý pán, ustráchaný pred nadriadenými, červený od hnevu, keď sa mu niekto vzoprel. Hoci bol maličký, vedel vyprodukovať veľké dusno. Z pohodlnosti či zo strachu sa mu podriaďoval takmer celý učiteľský zbor, a tak sa to dusno ako nepríjemný zápach rozliezlo do každého kúta školy. Košická ŠUP-ka bola však i prostredím prekvapujúcej slobodomyselnosti. Šťastnou náhodou sa tam stretla pomerne tvorivá a vnútorne nezávislá skupina študentov. Neboli sme úplne bez podpory. Na škole pôsobila i malá skupina progresívnych profesorov, s kritickým postojom k ideologizovaniu štúdiá, s vôľou minimalizovať jeho vplyv a zvyšovať umeleckú kvalitu vyučovania. Medzi nimi a nami sa utvorilo skryté spojenectvo.

Na ŠUP-ku som nastúpil v čase, keď vrcholil môj pubertálny vzdor. Zavrhol som kresťanstvo svojich rodičov. Stal sa zo mňa bojovný ateista. Kresťanstvo ma v tom čase dráždilo natoľko, že som si vymýšľal rôzne stratégie, ako toto spiatočnícke myslenie z ľudskej spoločnosti navždy odstrániť. Zdalo sa mi, že komunisti práve tým, že kresťanstvo potláčajú, v ňom iba posilňujú súdržnosť a vnútornú silu. Nazdával som sa, že cirkvi

treba dať privilégiá, bohatstvo a moc, aby sa celkom skorumpovala a zničila samu seba. Možnosť Boha som zavrhol ako nevedeckú. Odmietol som ho však v prvom rade v mene slobody. Vo svete bez Boha som sa cítil absolútne slobodný. Neexistovalo nič, čo by ma zaväzovalo. Kritériá dobra a zla, správneho a nesprávneho som považoval za umelé spoločenské výtvary. Vo svete, kde je všetko určované slepými nevedomými procesmi, som sa cítil od takých kritérií oslobodený. Rýchlo mi však došlo, že taká sloboda je mi nanič, je bezobsažná, stavia ma do sveta, kde nie je nič, prečo by som mohol žiť, nič, prečo by malo zmysel o niečo sa usilovať. Ochutnal som trpkú usadeninu na dne pohára, z ktorého som pil víno onej slobody: Vedomie absurdity. Môj vtedajší pocit z bytia najvýstižnejšie opísal Albert Camus. Camus bol poctivý ateista. Boha odmietal v prvom rade z etických dôvodov: Dobrý Boh bol podľa neho nemysliteľný vo svete, ktorému s krutosťou imbecila vládne absurdné utrpenie. Camus si však mimoriadne citlivo uvedomoval i to, že svet bez Boha je celkom vydaný napospas absurdite. Prijatie absurdity života považoval za kritérium intelektuálnej poctivosti. Základnou otázkou filozofie preň bola otázka samovraždy. Existuje dôvod, prečo by samovražda nemala byť jedinou poctivou odpoveďou na absurditu života? Camus ospravedlnenie ľudskej existencie našiel vo vzdore proti absurdite.

Samovraždu ste, našťastie, nespáchali.

Také bolo moje vnútorné rozpoloženie v čase, keď som sa stal študentom košickej ŠUP-ky. Vzdor proti absurdite som našiel v romantickej predstave umelca, ktorý osamelo čelí svetu.

Tvoriť naozajstné umenie pre mňa znamenalo pravdivo a bez obalu vyjadrovať, ako vidím svet a ľudskú spoločnosť. Ešte dôležitejší než Camus bol v tom období pre mňa americký básnik Robinson Jeffers. Osamelý muž, ktorý zavrhol civilizáciu. V Big Sure si vlastnými rukami postavil vežu z pobrežných balvanov. Tam písal básne. Dnes sa tento takmer zabudnutý básnik znova dostáva k slovu. Rastúce ekologické hnutie v ňom nachádza svojho človeka. Bol majstrom prírodnej lyriky. V krátkej básni dokázal presnými obrazmi sprítomniť nádheru zálivu ožiareného západom slnka, aby v závere sucho skonštatoval: Nech sa s ľudstvom stane hocičo, svet je spravený dobre. Ľudstvo vnímal ako prechodnú chorobu, ktorá pominie, a tak sme ho vnímali i my.

Čím vaša výstava podráždila komunistov natoľko, že vás len rok pred maturitou vyhodili zo strednej školy?

Civilizácia, v ktorej sme žili, mala formu komunistickej totality. Tá na nás doliehala z každej strany. Náš vzdor nadobudol skupinový rozmer, najprv sa sformovala malá, potom čoraz väčšia tvorivá skupina. Bol v nej napríklad fotograf Rudo Prekop, dnes vedie ateliér na FAMU, či Erik Groch, dnes známy slovenský básnik. Nechceli sme produkovať partizánov, šťastnú robotnícku triedu, kosáky a kladivá. Proti symbolom komunistickej ideológie sme prechovávali neprekonateľný odpor. Spájal nás vzdor voči komunizmu, láska k umeniu a idea návratu k prírode. Napriek tomu sme boli kráľmi diskoték. Dídžejí boli naši kamaráti. Vždy vyhovelí nášmu prianiu. Ak sme chceli tancovať na 20-minútovú skladbu od Yes, kde sa rytmus každú chvíľu menil, pustili nám ju. A tak kým všetci ostatní

sedeli, my sme tancovali. Priatelili sme sa s vedúcim klubu na internáte vysokej školy ekonomickej. Z toho priateľstva vzišiel nápad urobiť v priestoroch klubu výstavu. Výstava bola pomerne bizarná. Nazvali sme ju Smetisko. Steny sme otapetovali dennou tlačou. Obrazy boli netradične inštalované na maliarskych rebríkoch. V strede sály sme zhrnuli všetok odpad, čo vznikol pri inštalácii, a doviezli sme tam ešte za fúrik vecí zo smetiska: Kostru z bicykla, dáždňik... Na vrchol smetiska sme osadili sochu hrbiaceho sa klauna. Výstava bola prekvapivo úspešná: Ľudia, vráťme sa na stromy! napísal do knihy návštev nadšený návštevník. Po úspechu prvej sme urobili druhú, väčšiu. Tú už zapečatili tajní. O tých udalostiach sme napísali knihu *Výstava '77*, ktorá by mala byť v blízkom čase publikovaná.

Tá druhá výstava neunikla pozornosti eštebákov, a mimoriadne ich podráždila. Malo to svoje dôvody: Kamarát Oko vystavoval obraz, na ktorom policajti mlátia obuškami mladého chlapca so zaviazanými ústami. Dav v kravatách policajtom tleska. Scéna sa odohráva na väzenskom dvore. Miro Polák pre potreby knihy urobil výskum v archívoch ŠTB. Našiel tam niekoľko policajných správ o našej výstave s nápisom prísne tajné. Jedna z nich informuje o dvojzmyselnom obraze policajtov, ktorí bijú obuškami mladého chlapca. Najviac nám však poškodil obraz *Vyhnanie z raja*. Namaľoval som ho v gauguinovských farbách divokej prírody: Na strome sa pária vtáci, v lesnej tóni vlci a v centre obrazu ľudia. Tak som si v tom čase predstavoval raj. Do raja na obraze vnikli votrelci: Zástup podobný prvomájovému sprievodu na čele s červeným chlapíkom podobným Leninovi. Prísny gestom anjela bolševickej revolúcie vyhánal ľudí z raja. Počas vernisáže sa priestory za-

plnili. Jeden človek zostal aj po tom, čo sa ostatní rozišli. Starší seriózny pán v obleku. Na každý obraz sa nás podrobne vy-
pytoval a všetko si starostlivo zapisoval do zápisníka. Lichotilo
nám to. Možno je to výtvarný kritik. Výstava ho očividne za-
ujala. Nebol to kritik, bol to udavač. V policajných správach
bol uvádzaný pod menom Ekonóm. V piatok sme výstavu
otvorili. Cez víkend som bol doma v Prešove. V pondelok sme
dvere na výstave našli zamknuté, prelepené a zaistené pečatou
ministerstva vnútra. Troch z nás si vytypovali ako organizá-
torov, a predvolali nás tajní. Štyri hodiny mi kládli dookola tie
isté otázky. Jeden bol milý, druhý zachmúrený. Klamal som,
ako som vedel, no nepresvedčil som ich. Pýtali sa ma na obraz,
na ktorom bol namaľovaný môj profesor Berzéty. Berzéty
ochorel na rakovinu. Pre svoju slobodomyselnosť mal spor
s vedením školy. Hoci bol vážne chorý, podozrievali ho, že si-
muluje, a odmietli mu vyplatiť nemocenskú. Napokon zomrel.
Boli sme na pohrebe. Jeho rodičia nám darovali farby a plátna,
čo po ňom zostali. Nuž z piety som namaľoval jeho portrét.
Stál uprostred svojej rodnej tatranskej krajiny. Zhora naň tlačil
oblak démonických postáv. V tom zlepení démonov bola
i lebka s čiapkou sovietskeho vojaka. „Čo to má znamenať?“
pýtal sa tajný príisne. „Sú to spomienky na vojnu,“ vysvetľoval
som pohotovo: „V nej predsa zomierali i statoční sovietski vo-
jaci.“ Samozrejme, neverili mi. Súčasťou výstavy boli i básne
a poviedky. Napríklad báseň od Erika Grocha *More*. Tá vysti-
hovala étos celej výstavy:

Videli ste niekedy loďku zmietanú na vlnách?

To som ja.

Videli ste niekedy more zúrivé a besné?

To ste vy.

**Štátna moc reagovala na vašu umeleckú tvorbu dosť precitlivo.
Boli ste predsa takmer deti.**

Oni to vzali osobne a urazili sa. Medzi eštebákmi sa presadila teória, že sme iba nastrčené bábky. Našu výstavu vraj zosnovali chartisti z Brna: Jednoducho nám neverili, že sme autormi obrazov a textov. Jeden z účastníkov výstavy, kamarát Cuco, opísal svoje spomienky na výstavu v liste krátko predtým, než zomrel: Dano sa vrátil od tajných a vykrikoval: Vyhrali sme, vyhrali sme. Za víťazstvo som zrejme považoval to, že nás odborníci na protištátnu činnosť priradili k chartistom. Niekoho museli označiť za hlavného vinníka, nuž označili mňa. Nebolo to prekvapujúce. V tom čase som už mal otvorený konflikt s vedením školy. Učiteľka slovenčiny Kika ma požiadala, aby som vybral pár básní, chcela ich za školu zaslať na literárnu súťaž Marušky Kudeřikovej. Dialo sa to v roku 1977. V televízii vysielali ponižujúcu maškarádu popredných umelcov podpisujúcich antichartu. Najviac ma sklamalo, že sa podpísali i Lasica a Satinský. Ľudia, ktorým som dôveroval. Prosto, bol som sklamaný a nahnevaný a vychrlil som zo desať dosť vulgárnych básničiek na adresu anticharty. Odniesol som ich Kike, nech ich pošle na súťaž. Kika ma mala rada, určite mi nechcela urobiť zle, no tých básničiek sa tak zľakla, že ich hneď odniesla riaditeľovi. Nuž, nie čudo, že keď o pár dní na to zavolali tajná a pýtali sa na našu nelegálnu výstavu, riaditeľ spontánne zareagoval: Pastirčák!? Nuž, ako organizátora tej nechutnosti ma vyhodili zo školy. Ostatní dostali trojku zo správania s podmienkou. Ja som už trojku zo správania mal. Dvojku som mal iba na polroku v prvom ročníku, potom som mal už pravidelne trojku. Prvý raz som trojku dostal za

úplnú kravinu. Namiesto tmavých nohavíc som si do prvomájového sprievodu obliekol biele nohavice. Triedna ma napomenula. Ja som sa usmieval, priznám, bol som drzý, a provokoval som. „Viete, že ja vám môžem za to dať aj trojku zo správania?“ Spýtala sa a výhražne zablýskala očami. „Tak mi ju dajte,“ odvetil som a neprestal som sa usmievať. Nuž dala mi ju a odvtedy mi ju dávala stále.

Nakoniec sa vám podarilo zmaturovať o dva roky neskôr v roku 1979 na inej škole v odbore reštaurátorstvo už tu, v Bratislave. Vaša „protištátna“ výstava bola vtedy medzi košickými študentmi legendou.

Najprv som na ŠUP-ke v Bratislave dokončil keramiku. Potom som vyštudoval dvojročnú reštaurátorskú nadstavbu. Z košickej školy ma vyhodili v 77-tom. Výstavu sme zorganizovali v máji, to som bol študentom tretieho ročníka. V septembri som nastúpil do štvrtého ročníka len na to, aby som si po dvoch týždňoch prevzal úradný dokument o mojom vylúčení. Dodnes si pamätám tú chvíľu: Riaditeľ si ma zavolať do kancelárie. Vstúpil som a žasol. Šéf ŠUP-ky mal totiž na pracovnom stole postavený môj autoportrét ktorý eštebáci zabavili zo zakázanej výstavy. Vďaka podivnej slabosti súdruha riaditeľa pre môj autoportrét sa maľba dodnes zachovala. Ostatné maľby zničili. Pred časom sa mi ozvala riaditeľova dcéra. Núkala mi obraz, ktorý zdedila po otcovi. Bol som ochotný dať jej 100 eur. Pripadlo mi komické kupovať si vlastný obraz, ktorý mi neprávom zabavili. Jej sa to videlo málo, a tak mi neumožnila ani odfotografovať obraz pre potreby knihy. Všetky artefakty z výstavy zabavili tajní. Chvíľu ich držali vo svojich

priestoroch, aby posúdili ich ideovú „závadnosť“. Potom ich v dodávke dovezli na školský dvor. Keď tie obrazy vynášali, riaditeľ so zástupkyňou na ne pohotovo hádzali plachty, aby sa zvedaví študenti pohľadom na ne nenakazili. Roky boli zamknuté na pôjde školy, potom ich zničili. Vďaka tomu sa výstava stala legendou. Našli sa totiž odvážlivci, ktorí sa na pôjd dostali a prezreli si to zakázané ovocie.

Skúšali ste medzitým pracovať v pitevni alebo byť žeriavnikom v železiarňach. Ani jedna práca vám zo zvláštnych dôvodov, ktoré môžeme nazvať aj prozreteľnosťou, nevyšla.

Do Prešova som sa vrátiť nechcel, lebo v Košiciach som mal dôležitých kamarátov. Spriadal som plán na ďalšiu výstavu, tentoraz v Bratislave, no nenašiel som dostatok spojencov. Po vyhodení zo školy som mal problém so zamestnaním. Znovu a znovu sa opakovala tá istá schéma: Našiel som si prácu, dohodol som sa na nástupe, no po telefonáte so školou ma napokon nepriali. Nemal som peniaze a nemal som kde bývať. Prešpával som u takého týpka výtvarníka v pivničnom byte. Dovolil mi uložiť sa na noc v sklade, kde si odkladal grafiky a obrazy. Nekúrilo sa tam a jediné malé pivničné okno bolo rozbité. Spával som na rozkladacom ležadle zo zeleného plátna. Bol január. Pred spaním som si obliekol všetko, čo som mal, a natiahol na seba ešte dva staré spacie vaky. Budil som sa nad ránom a išiel sa zohriať ku chlapíkovi do jeho malej vykúrenej izby.

Po týždňoch márneho hľadania som sa takmer zamestnal ako pitevný zriadenec. Práca spočívala v umývaní a obliekaní infekčných mŕtvol. Mal som 18, bol som nihilista a romantik: Predstavoval som si, že život medzi mŕtvolami mi pomôže vy-

rovnať sa so smrťou. Prišiel som do márnice, aby mi zriadenci ukázali, čo a ako. Jeden z nich, pomerne ozrutný chlap, študent biológie, strašidelne koktal. Ponúkli ma kyslými uhorkami a tanirom plným oškvarkov. Dlhé roky som potom oškvarky nemohol ani cítiť. Vládlo tam čudné napätie. Tí chlapci i po rokoch funebráckej praxe mali zo sveta mŕtvych podivnú úzkosť. Aby ma posmelili, vychvaľovali jedinú výhodu toho podivného zamestnania – denný prídel alkoholu. Previedli ma priestormi márnice: Najprv mi ukázali pitevňu. „Toto sú kanáliky na odtekanie krvi z pracovného materiálu,“ vysvetľoval mi môj koktavý sprievodca. Potom sme sa spustili výťahom – doskou zavesenou na ocelových reťaziach – do podzemia, kde bol sklad pracovného materiálu. Boli tam police s ľudskými telami v igelitových vreciach. Každá mala na palci nohy evidenčné číslo. Najviac na mňa zapôsobili drobné tielka detí. Tie telá boli rovnaké ako telá živých a predsa v nich čosi podstatné chýbalo: Vnútorňý človek, osoba, ktorá v tých telách žila, sa stratila. Po tej pracovnej návšteve ma obrazy mŕtvych sprevádzali ešte dlhý čas. Videl som ich na uliciach, v obchode či v postavách, čo so mnou nastupovali do električky. Do márnice som napokon nenastúpil. V tejto fáze smrť vyhrala. Ďalším pokusom bol žeriavnik v železiarňach. Mal som nastúpiť na mostový žeriav. Bolo potrebné urobiť si kurz. Absolvoval som prehliadku u psychológa. Čakal som v čakárni. Z ambulancie práve vyšli traja väzni. Psychológ, sympatický bradatý pán, mi dal vyplňať testy. Všimol si, že celkom dobre kreslím. Čudoval sa tomu a ja som mu rozpovedal, ako ma vyhodili zo školy. „Ak na tom trváte, ten papier vám podpíšem.“ Povedal: „No, ak vám mám poradiť, ešte dnes zo železiarni odíďte, a už sa tam nikdy nevracajte. Zničilo by vás to.“ Poslúchol som ho.